

Povodom 100 godina od rođenja Ćamila Sijarića

ŠETNJE PO ŠIPOVICAMA

ZAVIČAJNA POEZIJA ĆAMILA SIJARIĆA

Izbor i predgovor: Faruk Dizdarević

Centar za kulturu • Bihor •, Petnjica

Faruk Dizdarević:

PRIČAO JE ON MUDRE PRIČE O LJUDIMA

Čovjek je od iskona - pjesnik. Čovjek od prirode pjeva, a govoru se uči. Dijete u kolijevci ne govori, ono pjeva!

(Luj Ferdinand Selin u pismu upućenom Miltonu Hindasu).

Svoju literarnu aktivnost Ćamil Sijarić je započeo pisanjem poezije. Prema sjećanju nekih njegovih školskih drugova (među kojima i Hamdije Jusufspahića) prve svoje stihove budući veliki prozni pisac javno je izgovorio u školskoj literarnoj sekciji kada je bio u drugom razredu Velike medrese u Skoplju. Nedugo zatim pjesme će početi objavljivati u skopskom gimnazijskom časopisu „Vesnik“. Nastaviće da piše poeziju i kao student Beogradskog univerziteta, koju mu objavljuju „Student“, pokrenut 1937. godine, časopis „Pregled“ čiji je urednik bio dr Jovan Kršić, sarajevski „Gajret“; stihove je objavljivao i u

„Novoj ženi“, „Gajretovom kalendaru“ i drugdje. Poslije Drugog svjetskog rata, za vrijeme boravka u Banjaluci, Sijarić piše drame ali nastavlja i sa pisanjem poezije, da bi se zatim uglavnom orijentisao na prozu. Kad pjesnik počne da piše prozu, to je uvijek dobitak za prozu – rekao je svojevremeno Brodski. Sijarić će i kasnije povremeno pisati stihove. Njegovo poetsko stvaralaštvo objavljeno je u trima knjigama - Ćamil Sijarić: *Lirika*, izdanje BIGZ, Beograd, 1988; zatim zbirka pjesama Ćamil Sijarić: *Koliba na nebu*, koju je priredio Irfan Horozović (dao i naslov knjizi), a koja je posthumno štampana u Banja Luci 1990.godine, i treća knjiga - Ćamil Sijarić: *Poezija*, priređivač Marko Vešović, izdanje „Veselin Masleša“, Sarajevo 1991. (u okviru *Izabranih djela Ćamila Sijarića I-X*). U sagledavanju Sijarićevog književnog opusa čini se da se nedovoljno pažnje posvjećivalo njegovom poetskom stvaralaštvu. U posljednje vrijeme stvari se po tom pitanju donekle mijenjaju. Tako naprimjer, na naučnom skupu o književnom djelu Ćamila Sijarića, organizovanom oktobra mjeseca 2013. u Bijelom Polju povodom obilježavanja 100 godina od rođenja velikog pisca, dva saopštenja su se odnosila na njegovo poetsko pismo.

Ovo je izbor Ćamilovih zavičajnih pjesama. Započeli smo ga pjesnikovim stihovima o davnim stanovnicima rodnih Šipovica: *Ne znamo ko su bili ti stari narodi,/ koji su, nekad davno prije nas,/ u Šipovicama živjeli.// Da su nam iza sebe ostavili bar kapu -/ po kapi bismo znali jesu li velike ili male/ glave imali,/ ti stari narodi./ Za drugo ih ne bismo ni pitali.* (Ne znamo ko su bili ti stari narodi)¹. Da im je obuća s nogu spala, znali bismo u kakvoj su obući hodali, da su im ostala imena, kaže dalje pjesnik, znali bismo kojim imenima su se s brda na brdo dozivali ... Ćamil piše o davnim i nedavnim vremenima: *Grčko je to groblje, gore na brijegu./ Ti kamenovi nadgrobnni, mali./ Niko ne zna kad su tu živjeli/ ti stari Grci/ i kad su poumirali.// Oni leptirovi što nam noću/ u sobu uđu i oko svijetle lete -/ može biti da to ti stari Grci/ dođu da nas posjete* (Grčko je to groblje). O svojim, pak, precima ovako veli: *Bili su silni ti naši stari./ Priča se da su jahali gole konje/ jer su se pod njima lomili samari.* Ako bi im se na putu našla rijeka, preskočili bi je u jednom skoku, ako bi im stablo prepriječilo put oni bi ga iščupali i havraknuli u potok; kad kroz goru zapjevaju, gora se lomila; kad bi na sastancima u kućama, na posijelima,

1 Pjesme u ovom izboru su bez naslova. Kad ih citiramo navodićemo njihov prvi stih.

zapjevali lamba se tulila; ti naši stari djece su imali koliko ovaca u toru... (Bili su silni ti naši stari). Isijavanje zavičajnog kroz etnološku primjesu uplelo je svoju nit u tkaninu ove poezije. U pjesmama „Pred našu kuću dohodi noću nekakav čovjek“, „Pokuca neko noću na moja vrata“, „Lajao je, i lajao, i lajao pas“... Sijarić je postavio arhaičnu instituciju *gosta*, u Bihoru poznatog i pod imenom *Dobri*, tajanstvene, nečujne i nevidljivog lika „božje ljude“, duše umrlih predaka koje lutaju i brode nebom i zemljom. *Pred našu kuću dohodi noću/ nekakav nevidljivi čovjek./ Iznesemo mu pred prag hljeba/ i vode.../ Pas na njega ne laje:/ Naš pas jedini zna da taj/ hljeb i vodu,/ dajemo nekome/ svome...*

Zavičaj je najpostojaniji prostor između Života i Smrti. Kad ljudsko biće prvi put postane svjesno sebe i svijeta oko sebe, krajolik koji ga okružuje - kamen, drvo, livada, cvijet, izvor, voda velika i mala, planina, parče plavetnog neba nad njim... sve ono što čini zavičaj - ostaće zauvijek u njemu. Ćamil je rado i često pripovijedao o zavičaju. Citiram ga: „Volio sam da šetam livadama oko kuće (ovdje je, naravno, riječ o Šipovicama, F.D.) u predvečerje kad sunce polako odvlači svoju vrelinu prema zapadu, a

potom pod zvjezdanim nebom, do kasno, slušam cvrčke koji su ispunjavali noć himnom ljetu.“² Sjećajući se nekih slika i uspomena iz djetinjstva Ćamil (mi) je jedanput rekao: „Još uvijek pamtim šipovičke njive sa progrušanim žitom, sve osute bulkama. Volim bulke više od bilo kojeg cvijeća.“ Te slike, kao tragovi odživljenog, su u izvjesnom periodu života suštinska java kojoj se čovjek svjesno ili nesvjesno sve češće predaje. U ovom slučaju svjesno.

Njegovi zemljaci su voljeli konje. U narodu su postojala mnoga vjerovanja vezana za konje – da oni nose duše umrlih, da konjsko rzanje najavljuje sreću... *Svu noć me, svu noć u snu, moj konj/ nekud nosio./ Potezao sam ga za uzde da stane,/ potezao za grivu,/ nježne mu riječi zborio, / ali ništa -/ jer moj konj nije na zemlji,/ po nebesima on trči sve bržer/ i brže./ Ne znam kome se to/ moj konj javlja/ kad na nebu zarže* (Svu noć me u snu moj konj nekud nosio). U narodnoj poeziji ispevano je mnogo toga o konjima i njihovim postupcima. Tako je, recimo, glasno njištanje konja gospodaru najavljivalo dolazak opasnosti. Ako prije polaska na put konj udara kopitom o prag ili kopitom bije o ledinu,

2 Ovaj i ostali citati su iz mojih dnevničkih zapisa iz susreta sa Ćamilom.

vjerovalo se da to ne sluti dobru pa je gospodar tada često odustajao od putovanja. A ako bi se kojim slučajem konj prodao onda: *Dešava nam se od tada nemoguće:/ čujemo toga konja u noći,/ čujemo toga konja u svanuće -/ istrčimo i tražimo ga,/ ali njega nigdje,/ do trag kopita njegovih/ oko naše kuće* (Prodadosmo konja).

Ćamil nije upamtio oca Šabana (a po ocu će dobiti, kao posmrče, ime Ćamilov mlađi brat Šaban). I majka Emina je rano umrla. Zato će to dvoje dece, Ćamila i Šabana, dati u selo Dolići na Pešteri majčinoj sestri. U jednoj svojoj pripovijeci Ćamil je opisao sjećanje na majčinu smrt i događaje oko toga. Tako veli: „Jedna se žena... rasplakala. A druga mu izusti mirno: Umrla je... poplači, sinko, i poljubi majku: u obje je ruke poljubi, u čelo, hajd, ti si veliki sinko, ti si mudar... Ona je i sad majka. Koja je još tu. Leži. Po licu joj pala mjesečina, a dan je; utonula u mir, tih i bijel, u nešto što je beskonačno, i u čemu ona lebdi – sad sama, otkinuta od svega što je uz nju bilo... Djed je pod jesen stao razmišljati: kako bi bilo da djecu pošaljem ujacima u Pešter, tamo oni imaju svoju tetku, ženu sasvim nalik na njihovu majku, uz to meku i nježnu – biće djeci dobro sa njihovom tetkom...“. *Ponekad se osjetim sâm -/ sa ocem*

svojim i majkom koji su umrli/ i bratom živim:/ Odvojio bih nas žive od mrtvih,/ ali se bojim da timel/ u nečemu ne skrivim

(Ponekad se osjetim sâm). Ovo je, mislim, jedina pjesma u kojoj Ćamil spominje rano umrle roditelje.

Kao dijete, često se u samoći, prepuštao mašti. „Nošen talasima fantazije plovio sam po prostranstvima kojih u stvari nema, gnjurao sam se i ronio do najvećih njihovih dubina, da bi se neosjetno – kao što sam se iz stvarnosti, a da ne znam ni kad ni kako, selio u nepostojeće i iz nepostojećeg se vraćao u svoj život“, rekao je jedanput. Sijarić se, kao pjesnik, uvijek iznova vraća slikama iz djetinjstva: *Nalomih vrbovih grančica/ tu gdje niko više ne prohodi,/ tu gdje je nekad bio mlin,/ naš mlin seoski na vodi,/ naša vodenica* (Nalomih vrbovih grančica), ili: *Gle te rane na toj brezi!/ Zasjekao sam joj korul kad sam bio mali./ Gle, prošlo je od tada/ pedeset ljeta,/ a rana još zarasla nije./ Može biti zbog toga/ što je od djeteta* (Gle te rane na toj brezi).

Pjesnik ovo kaže i ako je znao da se u prirodi sve brzo oporavlja. Da biljke zacjeljuju. Opraštaju. Na uzvraćaju. Govorio je da je najviše sanjao u kući rodnog sela: „Ljudi koji noću sanjaju znaju za posebnu sreću koju dan ne pruža -

miran ushit i lakoću u duši. U snu se javljaju veličanstveni krajolici, pružaju predivni pogledi u daljinu, nastaju bogate i istančane boje, putovi i kuće kakve nije nikada ugledao, niti za njih čuo. Cijelo vrijeme okružuje ga osjećaj neizmjerne slobode i nezemaljsko ga blaženstvo prožima poput zraka i svijetla“. *Na nebu među zvijezdama Velika i/ Mala Kola./ Navezla su se iznad moje kuće./ Spopade me želja da se u njima odvezem/ u bespuće...!* I onda kada se misli i emocije prenesu u neki drugi prostor, ili u neko drugo vrijeme, korijeni tih motiva idu prema pjesnikovom porijeklu i njegovom zavičaju, prema nikad iščezlim uspomnama vezanim za rodne predjele i povratak na *carske kapije djetinjstva*. Pjesnikova izrazita moć opservacije i slikovitog narativnog imenovanja poetskog predmeta oblikuje ne samo pjesnički govor, nego i njegov lik, ogledalo njegove duše. Pjesme koje u ovom izboru pripadaju krugu djetinjstva su cjelovite i lijepe, doživljene, sažete, jezgrovite, naglašeno senzitivne. Neke od njih su rezultat piščeve privatnosti jer, vidljivo, u sebi sadrže značajne elemente biografskog (majka, otac).

Iz Sijarićevih prozih djela vidi se da je bio fasciniran vodom. On prihvata da je voda simbol prapočetka, univerzalne supstance, života

i smrti. I o tome u svojim stihovima govori. Ne preinačavajući te bazične, arhetipske reference, on ih, štaviše, radikalizuje, zgušnjava. I onda kada ne stvara eksplicitne slike vode (moćnih izvora, tokova, obala), kada ih pretapa u vlastiti svjetonazor kroz spoznajne i refleksivne projekcije, pjesnik i tada poseže njima bliskim eteričnim sklopovima: *Otiče voda od izvora na kratak hod./ Do barice pred sobom u koju se ulije./ To je voda koja ne zna šta je brod/ ni šta su galije// (...) Traje ta voda otkad svijet traje./ A uvijek je mala./ Barica u kojoj nestaje/ more joj je bez obala* (Otiče voda od izvora). Voda, makar to bile čestice nje – kap ili izvorčić, izvor - preciznije nego svemir, emanira lozinku beskonačnosti i infinitivne neodređenosti: *Noću, u tišini, kad gora oko nje spije,/ kad svemu živom majka otpjeva: paji, buji./ Ta mala voda više mala nije,/ tad ona zašumi slično vodopadu, vjetru, oluji.// Za mala noćna bića oko nje,/ Ona je tada velika rijeka (...).*

Sa čvrstom fabulativno-narativnom organizacijom te gotovo gnomski preciznom sintaksom Sijarić pjeva o ljubavi: *Kad na svoju dragu pomislim,/ ja je vidim kao zvijezdu u vodi./ Pošao sam joj/ i ne pitam se koliko još/ ima da se hodi* (Kad na svoju dragu pomislim) ili : *Šta bih drugo, do da slomim druce/ i pustim ga niz vodu*

da tel/ nađe./ Nemam ništa do drvce,/ nemam lađe
(Šta bih drugo). Lični odnos, poistovjećavanje lirskog subjekta s pjesnikom, suštinska je odlika ovog kruga pjesama. Produžava se putovanje kroz autobiografsko vrijeme. Ljubavne ispovijesti pretvorile su se u monologe, iako se obraćaju drugom licu (prisutnom i aktivnom), ali se ono ne oglašava. Između Prvog i Drugog lica sve je nekako svijetlo i uzvišeno. Inspirisan ljepotom žene napisao je gotovo dječaćki iskrene stihove, ali stihove u kojima se neizmjereno u „herbaru sjećanja“ ponavlja nježnost. Dubina žudnje za ljubavlju i cjelinom preliva slijedeće stihove:

Udari već zora -/ zora plava./ Skide se s neba mjesec žut./ Gledam kako se kroz rosnu travu/ od mene do tebe ocrtava/ moj put...// Prekinu ga zora!! Trže me iz sna!! I sad je sve java./ Ostade mi samo rosa na nogama.// I u ušima – na putu od mene do tebe -/ šum trava. Ovaj kupinjak rima, ovi elegični stihovi prelijepo deskripcije odlikuju se izvrsnom stilsko-ekspresivnom ornamentikom svojstvenom rođenim pjesnicima. Stoga, element koji najneposrednije doprinosi intenziviranju čitaočevog doživljaja je pjesnikov slikovit i pitak jezik.

Sijarić je bio čovjek dobrog raspoloženja, pa i zbog toga, pored ostalog, omiljen u društvu. Svakako je znao da nam život vraća ono što mi

drugima dajemo. Mislim da je veoma rijetko, u razgovorima njegovim divnim, govorio o smrti. Jedne večeri u Priboju, dok smo šetali pored Lima, iznenada zastade i bez ikakvog prethodnog konteksta reče mi: „Znaš šta, kad bi zrno žita imalo osjećanja, da li bi trebalo da se moli da nikada ne bude požnjeveno?! Uvjeravam te, dragi moj, da bi bilo prokletstvo nikada ne umrijeti. Ono što se rađa mora i da nestane. Jer ja sam dio cjeline, kao sat u jednom danu. Moram da dođem kao sat i kao sat da prođem“. Poslije toga smo izvjesno vrijeme šetali ćuteći, što je neuobičajeno kad si sa Ćamilom. *Pogledah u sat pred sobom,/ da vidim koje je doba./ Bilo je pola noći./ I sinoć je bilo pola noći./ I preksinoć. (...)* Učini mi se da sam već nekud pošao./ *Da čujem koraka svojih/ bat./ Ali ostaje sve isto:/ gore na nebu Mjesec,/ dolje preda mnom moj/ sat.* Uz temu ljubavi, uvijek je prisutna i tema ljudske usamljenosti: *Veliš da si ostario./ Da si sam./ Da te zbog toga hvata tuga/ ledna... (Veliš da si ostario).* Doživljaj svijesti o smrti i svom neminovnom kraju kao jedinke, uspješno je ostvaren kroz poetsko-filozofsku reaktuelizaciju teme koja u vezi sa tom sviješću proizvodi i sva ostala pitanja: *Gledam kako se listovi žutil/ otkinul/ s drveta pred mojim prozorom/ i panu.// Od toga sam padanja/ sav snen.../ Znam da i sâm imam/ svoju granul*

i svoju jesen... (Gledam kako se listovi žuti otkinu). Nestaju boje raznolikog opadanja lišća. Tehnika njegovog poetskog iskazivanja i obrazlaganja uključila je dva iskustva – jedno iz doživljene stvarnosti i drugo iz imaginativnog izvorišta duhovnog prostora u kome je svojim senzibilitetom napravio prioritete. Registar slika i raspoloženja od fizičkog do metafizičkog slojevito je sjenčen. U pjesmi sa početnim stihom „Da prosto kažem“ veli slijedeće: *Da prosto kažem/ bijeli svijete,/ moje zablude bile su u tome/ što nisam znao ni ko sam,/ ni gdje sam,/ do onda kad sam bio dijete.* Ovi stihovi nagovještavaju uzbudljiv poetski čin o samjeravanju vazda tajnovitog jezgra čovjeka i njegovog bivanja u svijetu, sa pogledom okrenutom ka zemlji, ali istovremeno uprtim i put neba. Šta je čovjek? Koliko vrijedi čovjek? Da li smo samo prašina koju kovitla i rasipa svaki vjetar? Tamo daleko, iza galaksija, nalazi se možda odgovor na pitanje šta je čovjek. Jedna čudesna lakoća niže stih za stihom, ali u potpunoj suprotnosti sa težinom misaono-emotivnog naboja i svega onoga o čemu pjeva. *Znam da će mi jednoga dana doći/ u uši glas koji će me ubiti./ Neka me nađe/ kad sam u kući -/ kako bih umirućil/ još jednom vidio crni tavan/ nad sobom/ i komad čađe.// Neka me taj glas/ nađe/ kad sam u kući, kako bih/ još jednom -/*

prije nego što mi na oči tminel/ panu,/ vidio kako po mom tavanu/ lete lastavice. Na ovom smo svijetu samo jedan jedini put, kako bi rekao Justejn Gorder. Govoreći o smrti naš pjesnik je potražio odgovore na neka krucijalna pitanja bez miješanja metafore i drugih retoričkih pomagala, sa izvanrednom koncentracijom upravo na doživljaj svijesti o smrti i svom neminovnom kraju kao jedinke. *Znam -/ da se u ovu kasnu jesen,/ u prekrasnu jesen/ na Šipovicama šipci crvene./ Da hoće vjetar bar malo – bar malo,/ njihove boje nanijeti na mene,/ na ruke,/ na lice -/ jer vidim da se ove jeseni/ poslednji put za mene/ crvenel/ šipci iz Šipovica (Znam).* Uprkos ovakvoj vizuelizaciji svog duboko ličnog i neprenosivog doživljaja pjesničko *ja* utapa se u nešto mnogo šire i veće nego što je individualna svijest. Pjesme o oniričkom čine jednu kompaktnu cjelinu. Sijarić je mnogo slojevitiji pjesnik nego što se čini na prvi pogled i zato bi njegovu poeziju trebalo pažljivije i detaljnije proučiti. Brojni primjeri iz Sijarićeve poezije govore u prilog shvatanju da je za istinskog pjesnika svaki životni trenutak nužno poetičan i time zahtijeva njegovu visoku probuđenost. U poeziji kao, i drugdje, svaki čin je, da parafraziramo Borhesa, kruna jednog beskonačnog niza uzroka i ishodište beskrajnog niza posljedica.

I za kraj ovog kraćeg komentara korpusa zavičajnih pjesama Ćamila Sijarića želim reći da su mi ovi poetski zapisi pružili pored neposrednog čitalačkog zadovoljstva i jedno dodatno, intelektualno zadovoljstvo, jer neki njegovi stihovi prethode detaljnijim, razvijenijim, proznim obradama.

Oktober, 2013.

ŠETNJE PO ŠIPOVICAMA

Ne znamo ko su bili ti stari narodi,
koji su, nekad davno prije nas,
u Šipovicama živjeli.

Da su nam iza sebe ostavili bar kapu -
po kapi bismo znali jesu li velike ili male
glave imali,
ti stari narodi.
Za drugo ih ne bismo ni pitali.

Da im je obuća s nogu spala,
danas bismo po njoj znali
u kakvoj su obući hodali
ti stari narodi.
Za drugo ih ne bismo ni pitali.

Da su nam ostala njihova imena,
danas bismo znali
kojim su se imenima s brda na brdo
dozivali,
ti stari narodi.
Za drugo ih ne bismo ni pitali.

Da su ikakvi znakovi
o njihovim ženama ostali,
danas bismo znali
jesu li ti stari narodi po jednu ili dvije
žene imali.
Za drugo ih ne bismo ni pitali

Bili su silni ti naši stari.

Priča se da su jahali gole konje
jer su se pod njima lomili samari.

Ako im se na putu našla rijeka,
oni je preskoči u jedan skok.
Ako im se na putu našlo stablo,
oni ga iščupaj i baci niz potok.

Priča se da su rano lijegali,
a ustajali u zoru;
da su noć provodili sa po pet, po šest žena,
a djece imali koliko ovaca u toru.

Bili su silni ti naši stari.
Kad u kući zapjevaju, lampa se tulila.
Kad kroz goru zapjevaju, gora se lomila.

Zato danas kod nas ne rastu gore.
Niti se lampe noću pale –
jer bojimo se da bi iz grobova ustale
te naše stare budale
i zapjevale.

Da li sanjate vi naši stari, vi umrli,

o tome šta kod nas živih
na Šipovicama ima?

Nema ništa kod nas, baš ništa,
do što dokoni sjednemo oko ognjišta
da vidimo koliko nas ima.
Do što dokoni sjednemo oko ognjišta
i pričamo o vama
mrtvima.

Nema ništa kod nas, baš ništa,
do što pobjegnemo pod drvo kad kiša pada,
i tada -
vi naši mrtvi, vi vrli -
zamišljamo kako smo pod drvetom
zaspali na kiši
i umrli.

Grčko je to groblje, gore na brijegu.

Ti kamenovi nadgrobni, mali.
Niko ne zna kad su tu živjeli
ti stari Grci
i kad su poumirali.

Oni leptirovi što nam noću
u sobu uđu i oko svijeće lete –
može biti da to ti stari Grci
dođu da nas posjete.

Ostaće sa nama dok sja plamen svijeće,
a kad se ugasi,
ti stari Grci
ponovo umrijeće.

Mi ne znamo da tada –
kad dunemo u plamen,
te stare Grke vratimo
pod njihov kamen.

Imam jedan prsten.

Stari prsten nekog starog Rimljanina.
Izvađen je iz groba.

Ima jedno doba
kako me muči taj prsten:
Sve mi se čini da mi onaj Rimljanin govori
da je i on, kad je živ bio,
na istom, na malom prstu,
taj prsten nosio.

Mali smo mi.

Dvije-tri kuće samo. Ali nam je
sve veliko:

Žene nam nose vodu sa bunara
kao da su neke velike žene.

Konji nam zaržu na brijegu
kao da su neki veliki konji.

Pčele nam izlijeću iz košnica
kao da su neke velike pčele.

Starci nam umiru
kao da su neki veliki starci.

I djeca nam se rađaju
kao da su neka velika djeca.

A mali smo. Gore plot, dolje plot,
i bunar.

Dode naš ratnik iz rata u Grčkoj

i donese grčku tepsiju i po tijelu
rane.

Žene mu rekoše da mu tepsija
iz Grčke ne valja, jer je plitka.

Mi mu rekosmo da mu ni rane
iz Grčke ne valjaju, jer su plitke.

Rekosmo mu:

Mi bismo ti kod kuće zadali dublje
rane.

Uhvatiše naša djeca ranjenu pticu.

Naše žene je staviše pod rešeto
da ozdravi.

Rekoše: eto..., eto!...

Letjela je, bože mili, po nebesima!

Eto..., eto!...

Nadnijele su nad

rešeto

svoja lica,

i svaka bila –

na nekakvom svom nebu...

jedna ptica.

Seljaci iz Turandola

vraćali su se sa groba pokojnikovog.

Po tri, po četiri puta izrekoše:

Dobar je bio, dobar!

Majka takvog ne rađa više.

Izrekoše još malo bola,

zatim se rasturiše

ćutke,

seljaci iz Turandola.

Ostade u našem selu iza pokojnika sat.

Uplašismo se:

kad god bismo lanac na tome satu

objesili o vrat –

u nama bi se stvorila slika

kako naš vrat nije naš,

nego vrat pokojnika.

Uplašismo se.

Kad god bismo pogledali gdje su na tome satu

kazaljke – mala i velika,

učinilo bi nam se da nam one kazuju

koliko je malo vremena između nas

i pokojnika.

Davno je umro naš bubnjadžija.

bubnjao nam je na svadbama kad smo se
ženili.

Noću –

kad tišina groblje pokrije,
kad vjetrovi ne huje,
može da se čuje
kako bubnjadžija mrtvima
u bubanj bije.

Tad kao da niko ni umro nije.

Tad razdaljina između njih
pod zemljom
i nas gore
veća nije od
dvije palice bubnjadžije.

Kad smo pod tim drvetom bili

u veselom,
u najveselijem razgovoru,
pade među nas s grane
mrtva ptica.

Ne znamo šta joj je gore bilo.

Ne pade više među nama nijedna rječica –
ćutimo i mislimo:
kako je svaki od nas
jedna ptica.

Ne spavamo.

A pola je noći.

U brvnima više naših glava
pilicom pila sipac.

Ne znamo šta to po nama

pada:

piljevina –

ili nešto što se ne zna šta je,

a po nama pada...

Samo je on bio junak, taj siromašak

iz našeg sela.

Samo je on smio da kaže bijedi:

ne bojim se ja tebe,

ne možeš mi ništa!

Dođi da sjednemo i gledamo se –

ti s jedne strane,

ja s druge strane moga

ognjišta.

Taj muž i ta njegova žena su iz Godočelja.

U prošnju idu zajedno,
muž naprijed, žena
za njim.

Idu putovima svakojakim:
ravnim, krivim, tankim –
i sve tanjim...
Uvijek jednako: muž naprijed,
žena za njim.

Gore preko neba isto tako idu
njihove sjenke: on naprijed,
ona za njim.

Idu i preko neba putovima
ravnim, krivim, tankim –
i sve tanjim.

Jedne noći će, može biti uz uštap –
pasti sa neba zvijezda...
I niko u Godočelju neće znati
da je to
iz njihovih ruku
ispao štap.

Lajao je, i lajao, i lajao pas.

I ne bi ništa.
Do što noć još tamnija posta.
Sjedim u mraku.
Ne čujem šum, ne čujem
glas.
A sve mi se čini da imam u kući
gosta,
koga vidi samo pas.

Pred našu kuću dohodi noću

nekakav nevidljivi čovjek.
Iznesemo mu pred prag hljeba
i vode.
A ne vidimo ga ni kad dođe,
ni kad ode.
Pas na njega ne laje:
Naš pas jedini zna da taj
hljeb i vodu
dajemo nekome
svome...

Pokuca neko noću na moja vrata.

Ništa se zatim ne dogodi, do što se
još više stavi mrak,
do što čuh glas:
- Daj mi konak!

Nikoga pred vratima nije bilo.
Nije ni pašče zalajalo –
i ja znam šta je:
na naše umrle, kad nam noću
dođu pred vrata,
pašče ne laje.

Ti naši umrli – o pusti jadi! – hoće
da bar jednu noć sa nama živima,
bar jednu,
prenoće.

Ne čujemo im korak,
jer sjenke su –
do kroz mrak:
- Daj mi konak!

Pade iz neba ovan.

Kao nekad davno kod svetaca...
Brže po zemlji potekoše vode.
Trava poraste.
Slijepi progledaše.
Otpadoše kraste.
A nie pao iz neba ovan –
kao što je nekad kod svetaca bilo.
To može biti, može biti
od ptice
krilo.

Da doživi mnogo srećnih godina

i dana,
da mu se nikakva nesreća ne dogodi:
Da s drveta, ni visoka,
ni niska, ne padne,
ni s tavana –
da ga ne udari konj nogom,
niti da ga rogom
ubode vo,
privezaše mu o vrat drvce tisovo!

Umro je, upravo, od rana:
Te ovo ga udarilo, te ono ga ujelo,
te s drveta padao, i s tavana,
te ono, te ovo...
Kad su ga sahranjivali,
ne skidoše mu s vrata drvce tisovo.

Lanu pred našom kućom pas.

U sred noći.

Žena prekinu zubima konac –

i to bi sve što se ču,

u sred noći.

Svu noć me, svu noć u snu,

moj konj nekud nosio.

Potezao sam ga za uzde da stane,

potezao za grivu,

nježne mu riječi zborio,

ali ništa –

jer moj konj nije na zemlji,

po nebesima on trči sve brže

i brže.

Ne znam samo kome se to

moj konj javlja

kad na nebu zarže.

Prijatelju, kazaću ti nešto o konju i ptici.

Konj i ptica dva su druga kakvih nije!

Kad konj vodu pije,
ptica mu sleti na sapi i po njima skakuće.

Kad se napije, konj dignu glavu,
i tad, prijatelju, može da se čuje
kako nekom svom bogu molitvu upućuje –
kako mu se zahvaljuje
što je stvorio travu,
vodu
i pticu.

Na kraju drugovi zajedno krenu:
konj, kao što i jeste – velik,
gore na njemu ptica, kao što i jeste – mala,
mali na konju konjanik.

Prodadosmo konja.

Tek kakvog konja!

Pa ta glava njegova, pa ta griva...!

Dešava nam se od tada nemoguće:
čujemo toga konja u noći,
čujemo toga konja u svanuće –
istrčimo i tražimo ga,
ali njega nigdje,
do trag kopita njegovih
oko naše kuće.

Dešava nam se od tada nemoguće:
usred dana zarže taj konj,
istrčimo i tražimo ga,
ali njega nigdje –
do rzaj njegov
oko naše kuće.

Po nebu zvijezde,

po groblju mjesečina
pala.

Družina umrlih seljaka mrtvim snom
zaspala.

Iz groba progovorila usta kao da su
živa:

Vi bratijo na zemlji, vi mili moji,
recite mi da li iko moga konja
potkiva?

Vi koji ste još na zemlji,
vi mili moji,
kažite mi da li moga konja iko
poji?

Po nebu zvijezde,

po groblju mjesečina
pala.

Družina umrlih seljaka mrtvim snom
zaspala.

Crni konji, crni na konjanicima perčini!

Kuda ćete, zaboga, vi moji stari?

Tu, do u Šipovice,

po sreću!

Zaboga, moji stari, tamo je šip,

tamo je trn!

I danas se na šipu, i danas se na trnu,
crne njihovi crni perčini.

Zamirisala livada.

Puna je cvijeća, nije pokošena.
Uz livadu i niz livadu,
i opet tako, i opet tako,
ushodala se žena.

Niko od nas ništa ne rekne,
a mislimo: biće muško
ako pijeto kukurijekne!

Miriše sve jače,
sve jače miriše ta livada.
Još je po njoj jutarnja rosa,
rosa studena.

Zašto li je baš livadu,
baš rosnu,
izabrala ta žena?

Bî najzad sve! Smiri se krik.
Bî kao da na livadu, na rosnu,
izjaha konjanik.

Imamo silne djevojke u Šipovicama.

Žanju ječam žito i pjevaju.
Pjevaju.
Jeledi im na prsima pucaju.
Košulje im prskaju.
kidaju se petlje.

Ne mare za jeleke.
ne mare za košulje.
Pjevaju, pjevaju naše
djevojke
iz Šipovica.
Ječam žito žanju.

Tako danju...
A noću izađu na mjesječinu,
po zelenoj, po rosnoj travi popadaju,
prstima prsa pršte,
iz kose kidaju uvojke
i vrište, vrište od muke što su
djevojke
iz Šipovica.

Malo, malo, pa ta žena izgovori

tu svoju riječ –
igličak.

Pogledasmo se, jer ne znamo
šta joj to znači.

A ona opet malo, malo, pa -
igličak.

Sjedimo za sofrom, čuju nam se kašike,
a ona malo, malo, pa -
igličak.

Molimo se bogu poslije jela i kroz
našu molitvu čujemo to njeno –
igličak.

Žnjela nam je žito toga dana, i kad
nam je uveče ušla u kuću sa vrata će –
igličak.

Izgovorila je tu riječ kad je legla
da spava,
i izjutra kad je ustala.

Kad se umila i lice obrisala,
izgovorila je –
igličak.
Pogledali smo se, jer ne znamo
šta joj to znači.

Kad je otišla iz naše kuće, i sami smo stali
da izgovaramo tu njenu riječ – igličak.

Ustanemo iza sofre i izgovorimo –
igličak.

Vrata pred sobom otvorimo i – igličak.
Vrata za sobom zatvorimo i – igličak.

I gledamo se, jer ne znamo šta to s nama
biva.

Gledam – u snu ili na javi,

ta ženâ grla na našoj česmi kraj granja
kako piju, piju,
Do umiranja.

Putnik. Neki davni. Štap mu u ruci.
Nadnio se nad česmu i pije, pije –
i ko zna je li danas taj putnik
jedan od panjeva oko vode, ili nije.

Prošao je nekad tuda – priča se – jedan car.
Nadnio se nad česmu da se napije –
i ko zna je li danas taj car
jedan od panjeva oko vode, ili nije.

prošla je tuda – priča se – nekad nevjesta,
nadnijela se nad česmu da se napije –
i ko zna je li danas ta nevjesta
jedan od panjeva oko česme, ili nije.

Slijetala je ptica na granu, na list,
i s lista na česmu da se napije –
i ko zna je li danas list nad česmom
neka divna ptica, ili nije.

Gledam – u snu ili na javi, samoga sebe –
ili to neko drugi sa česme pije,

i ko zna je li danas i moj lik
u jednom od tih panjeva, ili nije.

Zazeleni se kraj vode list, izbije iz panja mladica,
i ko zna je li to umrli putnik izašao da se napije –
ili nikad ni umirao nije.

Na nebu među zvijezdama

Velika

i Mala Kola.

Navezla su se iznad moje kuće.

Spopade me želja da se u njima odvezem
u bespuće...!

Ali ništa od toga.

Imam ja moja kola od drveta.

Odvezem se u njima do brijega.

I sve točak točku šapuće:

Nećemo dalje –

bilo bi to bespuće.

Jedna petlja puče.

Druga petlja puče.

Treća petlja puče.

Ne bi ništa zatim –

do što djevojka

u mraku

sa sebe košulju svuče.

Ne bi ništa zatim –

do što se mjesto

mraka

na zemlju mjesečina

navuče.

Gledao sam i gledao i gledao

netremice
tu ženu: njene ruke,
njene oči,
njeno lice.

Neka je nikad više ne vidim na javi.
Nego u snu –
u kojem n išta ne postoji,
do u dnu
mene
sjena te žene.

Uzalud snove prizivam, uzalud mi
java –
jer nijedna od tih glava
koje sretam nije njena.
I pitam se je li i postojala
ta žena.

Kad na svoju dragu pomislim,

ja je vidim kao zvijezdu u vodi.
Pošao sam joj
i ne pitam se koliko još
ima da se hodi.

Zaboravio sam ljubavne riječi

koje sam ti onda šaputao.

Ali pamtim kako bi list

odozgo s grane

na tebe,

na mene,

pao.

Neću otići na ono mjesto.

Mogao bi list sa grane da pane

kao i prije –

a tebe tu nije,

ni mene.

Pada kiša.

Ja hodam kroz travu i stanem,

i poželim:

Da sam kapljica kiše

pa da joj na ruku panem.

Šta bih drugo, do da slomim drvce

i pustim ga niz vodu da te
nađe.

Nemam ništa do drvce,
nemam lađe.

Udari već zora –

zora plava.

Skide se s neba mjesec žut.

Gledam kako se kroz rosnu travu

od mene do tebe ocrtava

moj put...

Prekinu mi ga zora!

Trže me iz sna!

I sad je sve java.

Ostade mi samo rosa na nogama.

I u ušima – na putu od mene do tebe –
šum trava.

Nad taj mali izvor,

nad tu malu vodu,
povi se prosjak da se napije.
Lik svoj vidje u njoj kao u ogledalu,
vidje dolje još jedno nebo, i kako
po njemu, kao i onom gore, sunce sja.
Reče: Tako malo vode, a u njoj
i nebo, i sunce, i ja!
Na kraju o rame objesi torbu,
u ruku uze štap, i krenu dalje putnik.
Ostade za njim, u onoj maloj vodi,
njegov lik.

Danju tu hoće doletjeti ptica.

Hoće zvijer doći da se napije.
Ta barica traje otkad svijet postoji,
a može biti i od prije.

Noću planinu pokrije tama.
Potone u tamu i ta barica.
A kad Mjesec zasija, sva se pojavi –
i tad je ona jedan drugi Mjesec,
dolje u travi.

Postene duboka koliko i nebo –
tad je i sama jedno drugo nebo,
sa zvijezdama u sebi kao one gore,
tad je ta barica cijelo more.

Otiče voda od izvora na kratak hod.

Do barice pred sobom u koju se ulije.
To je voda koja ne zna šta je brod,
ni šta su galije.

A može biti da sanja kako joj od izvora
na velik, na dalek put kreću kapljice –
čak do mora,
i kako bi stigle da pred njima nije barice.

Preskoči je putnik. U jedan korak –
kao i sve na putu male stvari,
ne znajući za tužan kraj i smak
jednog izvora u toj bari.

Traje ta voda otkad svijet traje.
A uvijek mala.
Barica u kojoj nestaje more joj je
bez obala.

Zna za sebe da je jedna mala voda, sasvim mala.
Prema velikima ni koliko kapljica.
Ali ne bi pristala da joj se doda
ni koliko popije ptica.

Noću, u tišini, kad gora oko nje spiye,
kad svemu živom majka otpjeva: paji, buji,
ta mala voda više mala nije,
tad ona zašumi slično vodopadu, vjetru, oluji.

Za mala noćna bića oko nje,
ona je tada velika rijeka,
koja goru valja,
odnosi kamenje – svake noći,
od pamtivijeka.

Drukčija je ta voda danju – kad je sunce grije:
Ona je tada jedan mali izvor u granju,
koji – tek nekoliko koraka,
pa se u baricu ulije.

Padne na nju ljeti list zeleni, u jesen list žut,
svrati putnik da se napije, dolete ptice –
i odu dalje na svoj put,
a ona na svoj – do barice.

Naide oblak.

Pun kiše.
Sjenke pokriše
dolinu i brijeg –
i sad će...

Ne bi na kraju ništa.
Do što za oblakom
ostade miris...
I što od tog mirisa,
odozgo, s grane
pade u travu
list.

Uđoh u goru, u duboku

i vidjeh kako u njoj
slobodno diše drvo, trava,
ptica,
list zeleni;
jedini sam ja u njoj zvečao
gvoždima mojih
okova
u meni.

Naidoh na napušten put kroz goru.

Izraslo po njemu granje, izrasle trave.

Naidoh na grob kraj puta –
na kamena dva, jedan iznad nogu,
drugi iznad glave.

I sad smo tu od putnika samo
nas dva.

Taj koji je nekad na putu zastao...

I ja.

Nastavih dalje tim napuštenim
putom kroz goru,
i sve mi se čini da više sâm ne putujem,
da uz svoje, i njegove korake čujem.

Gle te rane na toj brezi!

Zasjekao sam joj koru
kad sam bi mali.

Gle, prošlo je od tada
pedeset ljeta,
a rana još zarasla nije.
Može biti zbog toga
što je od djeteta.

Bila je to breza pod kojom sam se sklanjao

kad gromovi udaraju,
kad kiše liju.

Zaklanjala me granama i lišćem od kiše,
a gromovi udarali u drugo drveće:
Breza je jedino drvo u šumi u koje –
eto, eto,
grom neće.

Trajala je i trajala, listala i listala,
i najzad se od starosti povila k zemlji
i pala.

Ostario sam i sâm –
i ako hoću još i malo da trajem
treba da nađem brezu u koju grom
ne bije.

Ali ja više drveće ne raspoznajem,
I ne znam koje je breza,
a koje nije.

Nalomih vrbovih grančica

tu gdje niko više ne prohodi,
tu gdje je nekad bio mlin,
naš mlin seoski na vodi,
naša vodenica.

Nalomih tih grančica tek onako –
tek radi želje!
I ostavih mrtvu vodenicu
da sanja snove
kako jednako melje...

Sanjaću i ja tako:
Kako jednako u ruci držim
grančice vrbove.

Ima u šumi drvo koje se zove muginja.

Plod joj crven, sitan –
Za kljun ptice.

Živi životom udovice.

Bez ikoga od svoga roda:
Bez stara panja,
Bez zelene grane,
Bez mladice.

Lišćem šumori i kad je vjetar i kad nije.
I nijedno drvo u gori
Ne zna šta tada –
Sama sa sobom –
Muginja zbori.

Opadne u jesen sa gore lišće,
Dođu snjegovi te goru pokriju,
Po granama se uhvati inje.
Ali sa muginje
Lišće ne opadne.
Ni njeni
Plodovi crveni –
Sitni, za kljun ptice.

Stadoh na suhu kleku,

već pretvorenu u kost.
Nije bila velika.
Slomi se pod nogom i čuh
jeku
pokojnikâ.
Okrenu se ka meni šuma –
sva, sva!
Ne usudih se da joj kažem
da sam to
ja
stao na kleku.

Dodem često

i sjednem uz taj kamen
kraj našeg sela.

Bio je to naš prijesto.

Mi djeca bili smo carevi
i carice,
i sa te stolice
izricali kazne:
Tebi to, tebi to...

Da mi je da danas kaznu
izdržim –
izrečenu od carice:
Da na vrelom pijesku
bose noge pržim
i u sunce gledam
netremice.

Ostao je samo taj kamen.
Bijel i velik.
Sjednem uz njega i zamišljam
kako sam kažnjenik.

Prođoh pokraj našeg seoskog groblja.

Htjedoh o mrtvima nešto da sročim.
Ne umjedoh, nego o sebi:
Da neću, kad ka njima odem,
imati da zažalim nizašta –
do za onim trenutkom kad pokisao,
kad mokar,
sjednem kraj ognjišta.

Nadžoh starca gdje leži kraj kamena.

Upitah ga zašto tu leži, zašto je sam.

Odgovori mi zar ne vidim da je u društvu,
da je pokraj njega taj kâm.

Kad umrem – veli – kad legnem
da vječnim snom spavam,
pobošće mi kamen nad glavom,
pa se na njega navikavam.

Izgorje naš starac u selu zajedno

sa kolibom.

Kolibe od pruća vatra začas
satre...

Gledali smo zatim starca
kako kolibu na nebu

plete –
daleko od vatre.

Hoće li sanjati o zemlji...

O travi,
o zelenoj grani,
o vodi,
o hljebu?

Ili će starac to zaboraviti
u kolibi od pruća –
na nebu.

Ponekad se osjetim sâm –

sa ocem svojim i majkom koji su umrli,
i bratom živim;
Odvojio bih nas žive od mrtvih,
ali se bojim da time
u nečemu ne skrivim.

Ima jedna nevidljiva žena.

Koja mi nevidljivu košulju tka.

Legnem noću a ona mi pod jastukom
tka, tka.

Uzjašem konja i pođem na put, a
ona za mnom tka, tka.

Dođe mi te se zaplačem,
dođe mi te se nasmijem –
a ona tka, tka.

Ne vidim je.
Do što čujem razvoj kako
tka, tka.

Pogledah u sat pred sobom,

da vidim koje je doba.
Bilo je pola noći.
I sinoć je bilo pola noći.
I preksinoć.
Spremio sam se za put –
ali ne znam kuda ću
poći.
Gledam gore na nebu
Mjesec
kako putuje...
Ne mogu za njim –
a već je pola noći.
Kao i sinoć.
I preksinoć.

Učini mi se da sam već
nekud pošao.
Da čujem koraka svojih
bat.
Ali ostaje sve isto:
gore na nebu Mjesec,
dolje preda mnom moj
sat.
Već treću noć tako.
Već četvrtu.

Pričao je on mudre priče

o ljudima.
A o njemu pričali da zna
sve što na svijetu nema –
ili što ima.

Vraćali su se od njega,
povijeni od mudrosti,
kao da su pod tovarima.

Žalili su se zatim svojim ženama:
Teško nama –
što smo ljudi!

Znam da će mi jednoga dana doći

u uši glas koji će me ubiti.

Neka me nađe

kad sam u kući –

kako bih umirući

još jednom vidio crni tavan

nad sobom

i komad čađe.

Neka me taj glas

nađe

kad sam u kući, kako bih

još jednom –

prije nego što mi na oči tmine

panu,

vidio kako po mom tavanu

lete lastavice.

Veliš da si ostario.

Da si sam.

Da te zbog toga hvata tuga

ledna.

Mogu ti ovo reći:

Ima šuma jedna,

ima u toj šumi ledinak zelen

nalik na hram,

na oltar;

otidi tamo i stani pod javor,

stani pod jasen –

i nećeš biti

ni sâm,

ni star.

Znam –

znam da se u ovu kasnu jesen,
u prekasnu jesen
na Šipovicama šipci crvene.
Da hoće vjetar bar malo – bar malo,
njihove boje nanijeti na mene,
na ruke,
na lice -
jer vidim da se ove jeseni
posljedni put za mene
crvene
šipci iz Šipovica.

O sebi sam ovako razmišljao:

svejedno mi je – bio živ ili ne bio.
Tek prolazeći pokraj izvora,
sa kojeg sam nekad pio,
uplaših se kad vidjeh
da je presušio.

Gledam kako se listovi žuti
otkinu
s drveta pred mojim prozorom
i panu.

Od toga sam padanja
sav snen...
Znam da i sâm imam
svoju granu
i svoju jesen...

Vjerovao sam da na drugom svijetu
ima jedna livada.
Na livadi da ima jedan kamen.
Da ima jedno drvo –
da pod tim drvetom voda izvire.
Ko se umije tom vodom lednom
taj ne umire,
a i kako bi kad je već umro jednom.

Kad danas o tome razmislim,
vidim da taj raj nije ništa,
da je od toga sto puta bolje
kad od kiše pobjegnem u kuću,
kad noge grijem kraj ognjišta,
kad obuću
objesim da se suši.

Da prosto kažem:

Bijeli svijete,
moje zablude bile su u tome
što nisam znao ni ko sam,
ni gdje sam,
do onda kad sam bio dijete.

Zar je moguće da baš ništa

od potrebnih stvari neću
sa sobom ponijeti u grob.

A nosio sam ih i kad sam
išao na kraći
put.

Gdje sam to ja?

To jest:

Gdje to trajem...?

To što me sunce obasjava sjajem –
i mene, i drvo, i kâm
još ništa nije;
može biti da me sunce grije
na nekom drugom svijetu
za koji ne znam.

*Ćamil iz mladih dana
(fotografija snimljena
sredinom 50-ih godina p.v.)*

Šipovice

Čamilova kuća

Ovce i korita

Konjanik

Staro groblje

Ostaci Hajdar-pašine džamije u Radulićima

Sipanje

Vodenica potočara

Breza

Murovac

Djevojka na česmi

Suton

Ladevac

- Ispred biblioteke u Godijevu koja nosi ime Čamila Sijarića.
Prvi red, s desna: Mirsad Rastoder, Sinan Gudžević, Abdulah Sidran, Muhidin Sijarić;
drugi red: Osman Ćorović, Abaz Dizdarević, Zoran Obradović

Ćamil Sijarić je rođen 18. decembra 1913. godine u selu Šipovice kod Bijelog Polja. Osnovnu školu završio je u Godijevu, selu u Bihoru, nakon koje je upisan 1927. godine u Veliku medresu kralja Aleksandra u Skoplju. Isključen iz pomenute škole zbog ljevičarskih ideja školovanje nastavlja u Vranju, gdje 1936. godine maturira u tamošnjoj gimnaziji. Iste godine upisuje studije prava na Beogradskom univerzitetu na kojem će 1940. godine diplomirati. Kao student pripadao je naprednom studentskom pokretu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata službuje kao sudski činovnik u Sarajevu, Mostaru, Bosanskoj Gradišci i Banjaluci. Pred kraj rata, po prelasku na slobodnu teritoriju, postaje dopisnik TANJUG-a. Neposredno po završetku rata imenovan je za sekretara Suda narodne časti Bosanske krajine u Banjaluci, da bi ubrzo potom bio angažovan kao novinar u listu *Glas*, a zatim i kao sekretar i dramaturg Narodnog pozorišta u Banjaluci. Početkom 1947. premješten je u Sarajevo, u redakciju časopisa *Pregled*, a zatim u redakciju *Zadrugara*. Učestvuje u pokretanju humorističkog lista *Čičak*, u kome će obavljati funkciju glavnog i odgovornog urednika. Godine 1951. prelazi u Literarnu sekciju Radio Sarajeva i tu ostaje sve do odlaska u penziju 1983. godine.

Umro je 6. decembra 1989. godine u Sarajevu.

Objavljena su mu slijedeća djela: *Ram Bulja* (1953), *Bihorci* (1956), *Suze i zvijezde* (1956), *Zelen prsten na vodi* (1957), *Kuću kućom čine lastavice* (1962), *Naša snaha i mi momci* (1962), *Mojkovačka bitka* (1968), *Sablja*, izbor pripovijedaka (1969), *Na putu putnici* (1970), *Zapisi o gradovima* (1970), *Konak* (1971; 1980), *Kad djevojka spava, to je kao kad mirišu jabuke* (1973), *Carska vojska* (1976), *Raška zemlja Rascija* (1979), *Izabrane pripovijetke* (1980), *Francuski pamuk*, (1981), *Izabrana djela I-X* (1981), *Priče kod vode*, izbor pripovijedaka (1982), *Oslobođeni Jasenovac* (1983), *Rimski prsten* (1984), *Herceg-Bosno i tvoji gradovi* (1986), *Lirika* (1988), *Miris lišća orahova* (1989), *Koliba na nebu* (1990), *Izabrana djela I-X* (1991), *Dragi kamen merdžan* (2000), *Izabrana djela I-V* (2006).

Prevođen je na više stranih jezika. Nekoliko njegovih djela je dramatisirano i izvedeno u pozorištu, na radiju i televiziji. Mislim da su Miodrag Žalica i Safet Pašalić prvi dramatisirali „Bihorce“ i prapredstava je izvedena na sceni Narodnog pozorišta u Sarajevu 1966. godine. Povodom obilježavanja 100 godina velikog pisca

njegov roman *Bihorci* dramatisirala je i režirala u Bjelopoljskom pozorištu Lilijana Ivanović. Premijera je izvedena 24. septembra 2013. godine.

O Sijarićevom književnom djelu napisano je mnogo osvrti, članaka, eseja i studija te nekoliko magistarskih i doktorskih disertacija.

Za svoje književno djelo Sijarić je nagrađen brojnim nagradama, među kojima su: nagrada Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, prva nagrada za najbolji roman Izdavačkog preduzeća *Narodna prosvjeta*, 27-julska nagrada SR Bosne i Hercegovine, 13-julska nagrada SR Crne Gore, Andrićeva nagrada... Nosilac je više odlikovanja. Bio je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Akademije nauka i umjetnosti Crne Gore, te doživotni član Matice srpske u Novom Sadu.

Petar V.Arbutina

Recenzija

ZAVIČAJ IZNAD ZAVIČAJA

Pesničko osećanje sveta je stvaranje neiscrpnih mogućnosti za duhovnu razmenu između čoveka i sudbine, pesnika i jezika, pesme i životnih i metafizičkih suština. Zbog toga a ne zbog zakonomernosti žanra nije čest slučaj da jedan pisac bude uspešan u poeziji i prozi. Poezija je, prema ovdašnjim stereotipima, ostatak od proze, mala vinjeta teško vidljiva u priči ili višak emocija, pokušaj da se u drugom žanru nešto konciznije i lepše kaže. Onaj koji tako misli i radi greši. Pisac koji pokušava da proširi pesmu u priču isto greši, to neće biti velika pesma nego loša priča. Ćamil Sijarić je uspeo da nađe meru – da omeđi i lirikom postvari bihorskog čoveka. Njegova sudbina je zemaljska ali mu je duša mitska i njeno mišljenje i promišljanje je lirika koja se svodi na tri rečimotiva; lepota, san, sudbina. Ali to ne možemo posmatrati isključivo kao sklonost fatumu blisku istočnjačkim pesnicima, to je istovremeno svest o ljudskoj ograničenosti i bezgraničnosti duše.

Kada bi pokušali, uz izvesna i neophodna uopštavanja, da izvedemo ključne i opsesivne teme u književnom delu Ćamila Sijarića, zavičajne teme i motivi bi umnogome nadvisili po značaju i uticaju, sve ostale. Ali tu se krije osnovna poenta kompleksne poetike Sijarićeve, zavičajne ali iznad zavičaja, lokalne a kompleksne, individualne ali i kolektivne. Zato sastavljač izbora “zavičajne poezije” ne istražuje samo topografiju, niti je geografska činjenica nešto što gornju sintagmu dovoljno i pre svega tačno određuje. Pred njim je kompleksniji zadatak koji zahteva drugačiju i veću vrstu posvećenosti. Zavičaj je za Sijarića višeznačna pripadnost, u simboličkom i književno-topografskom smislu, ona pleni svojim lokalnim karakterom ali, na širem planu, širi se nezaustavljivo u smeru mitološke, lingvističke, književne i predačke slojevitosti nasleđa umetničkog i etičko-estetskog identiteta. Ova vrsta uzajamnosti je pre svega lirski organon, tanana osećajnost čoveka koji vaga reči kao najveće blago, kao putokaze ka suštinama vidljivim u poeziji mnogo više nego u prozi. Zato izbor pred nama nije samo (veoma uspeo) pokušaj da se osvetli jedna “sekunadna” linija Sijarićevog književnog dela nego trud da se (veoma uspelo, takođe) osvetle aspekti koji su

prethodili i usloveli veliko i značajno prozno delo. Poezija definiše Bihor i Šipovice u lirsko-epskoj toponimiji književnog dela Ćamila Sijarića, proza ga svedoči, proširuje, dopričava, čini ga vidljivim i svačijim, zajedničkim svim ljudima kojima je teška i istovremeno veličanstvena sudbina i ljudskost. Takav stav čini Bihor mitskim predelom a bihorskog čoveka baštinikom mita koji istovremeno stvara i učestvuje u njemu. Sastavljajući ovaj izbor Faruk Dizdarević je prepoznao te ključne tačke u pogledu najboljih pesama ali i u pogledu njihovog rasporeda u knjizi gde možemo pratiti razvojni put pesničke parabole i vidljivog i skrivenog aspekta metaforičnosti, u potrazi za istinskim životom koji zgasne pre nego što zaustiš da nešto kažeš o njemu. Ćamil Sijarić je stvorio a Faruk Dizdarević sastavio i svojim izborom posvedočio, iz bezbrojnih delova slagalice jedne bezgranične slike, obimom mali a značajem veliki lirski ep u kome se u skoro svakom stihu svode Tvorčevi i ljudski računici. Ta relacija između čoveka i neba je upravo najvidljivija na mestima gde se čovek vraća samom sebi - u zavičaju. Zato ove pesme nose topografsku određenost i semantičku univerzalnost, istovremeno.

Opet, ima onih koji će reći da je Sijarićevo delo svo od poezije i da se pesma sa vrleti Bihora izlila u priču da bi je bolje i jače zauzela, da bi bila veća i značajnija. Ima i onih koji će tvrditi da je priča u svojoj najvišoj kristalizaciji dosegla liriku. I jedni i drugi će biti podjednako u pravu ili u krivu. Ali teško ćemo naći prave granice u koje bi smestili drevnost ove poezije, lirsko biće Bihora i Sijarićevo lirsku i proznu imaginaciju a da im ne bude tesno, da se ne gurkaju kao bihorske devojke kada ispod trepavica, iz svog devojačkog stida i krutog gorštačkog morala, pogleduju momke.

U sučeljavanju davnašnjeg i današnjeg, u slikama prošlosti u kojima naslućujemo budućnost jasno vidimo pesnika iznad svoga kraja, brižnog u jeziku i zapitanog nad večnim pitanjima za koja zna da ni život ni smrt ne daju prave odgovore. Takvo osećanje bezgraničnog, veoma vidljivo u ovom izboru, Sijarić je nosio sa sobom i u sebi. Zato na ovom mestu ne možemo da govorimo samo o pesmama i pesniku, zato je Dizdarevićev posao bio značajno teži nego što to obično biva kod sastavljanja ovakvih izbora. Pesnik je nazreo znake autentične egzistencije iza slike života, sastavljač izbora je morao da nazre pesnika iza književne slave i velikog dela, mnoštva

tumačenja i pogleda, a iza svega toga je morao da vidi i pesmama oslika zavičaj iznad zemlje i izvan neba, u jeziku i osećanju, u večnim temama i sumnjama, u sudbini i pevanju – kao da postoji neka razlika. Ako bi smo u nekoliko reči trebali da definišemo ovaj izbor onda bi to moglo ovako; ako je Bihor samo reč onda je Ćamil Sijarić njegova rečenica a ova knjiga opis njenog sadržaja.

U Beogradu 22.12.2013.

Mirsad Rastoder

Urednik Centra za kulturu •Bihor•, Petnjica

MJERA NAŠEG PREPOZNAVANJA

Prođe stoljeće od rođenja pisca kroz čiju imaginaciju su prohujali vijekovi i civilizacije. Ponosni smo da ga imamo, pišemo o njegovim djelima. A da li smo zreli da ih čitamo?

U čežnji za odgovorom na ovo pitanje, pomislili smo da je Ćamilova poezija magični kod za otkrivanje slojevitog književnog opusa u kojem se nadgornjavaju bajkovito i realno, duhovno i svjetovno, prošla i nova osjećajnost čovjeka da lijek potraži u prirodi. U Zavičaju! Jednostavnosti kojom se dolazi do cijeline pojma o samom sebi, kao što se u malom izvoru ocrtava, ne samo ono što se vidi nego i naslućuje. “Tako malo vode, a u njoj/ i nebo, i sunce, i ja!” - konstatuje duša kroz koju se prelamaju refleksije visina i dubina. Ovaj „nevidljivi čovjek” kao da je poslat da nam ostavi literaturu o narodima na raskršću, njihovim putovanjima, nasleđu i pamćenju, putnicima sa kojim nam je suđeno da srastemo na ovom

ili onom svijetu. Kod njega smrt ne pomračuje život, a drvena kola takmiče se sa zvjezdanim: “I sve točak točku šapuće:/ Nećemo dalje –/ bilo bi to bespuće”. Čuvajmo krugove iz kojih smo se ispilili. Staze do Dobre vode nude ljepotu oslobađanja od bježanija iz sopstvene tradicije, materijalnog i duhovnog nasljeđa.”Moje zablude bile su u tome / što nisam znao ni ko sam,/ ni gdje sam,/ do onda kad sam bio dijete”, kaže pjesnik.

Ćamil je sa proročkom intuicijom i ogromnom ljubavlju pisao o nama, našim dilemama i vječnim pitanjima, mrtvima, živima - za nas. O našim snovima i nadama, mitu i fikciji, uzburkanom opstanku između istočnjačke mudrosti i balkanske huje. I potekla je književna rijeka, inspirisana motivima iz Bihora, Sandžaka, Crne Gore, koja je lahko nalazila žedne u okruženju i svijetu, a ovdje su se čudili: “Ene Ćako, čuš, znam ja to, bolje od njega”. Odbacujući tu ljušturu neznavenosti i bihorske hile, dužni smo da u rodnom kraju i Crnoj Gori podstičemo zasluženno, sveobuhvatnije poštovanje, čitanje i istraživanje književnog opusa u kojem su zapretane iskre za nova maštanja.

U pričama, romanima i pjesmama Ćamila Sijarića skrivena je mjera našeg prepoznavanja i kulturnog prožimanja sa drugima. Krajnje je vrijeme da se okanimo šuplje nadmenosti i stvaralački otkrivamo Sijarićeve djela u kojima je zapretano mnogo slojeva za generacije koje dolaze. Njima poklanjamo ovaj izbor pjesnikovih zavičajnih snohvatica, za inspiraciju i spoznaju da se imaju s kime i čime identifikovati. “Kuda ćete, zaboga, vi moji stari?/ Tu, do u Šipovice,/ po sreću!/>”.

Sadržaj

Faruk Dizdarević:

Pričao je on mudre priče o ljudima

..... 07

Ćamil Sijarić: Pjesme

..... 23

Foto dokumenta

..... 96

Biografija pisca

..... 117

Petar V. Arbutina:

Zavičaj iznad zavičaja

..... 121

Riječ izdavača - Mirsad Rastoder:

Mjera našeg prepoznavanja

..... 127

Biblioteka

Savremena poezija Montenegro, 2013.

Ćamil Sijarić

Šetnje po Šipovicama

Izbor i predgovor Faruk Dizdarević

Izdavač:

Centar za kulturu

• Bihor •, Petnjica

Urednik:

Mirsad Rastoder

Recenzent:

Petar V. Arbutina

Dizajn:

Petar Vujović

Fotografije:

Murat Ćorović, Kemal Musić, Emil Šabotić, Adin Rastoder, Hajrudin Trubljanin, Latif Adrović, Mensur Ibrahimović, Adem Softić

Štampa:

IVPE, Cetinje

Tiraž:

1000

Objavlivanje knjige podržao je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u CG